

„PRINCIPELE” LUI MACHIAVELLI

Niccolo Machiavelli (1469—1527) a fost un scriitor, un istoric și un gânditor politic remarcabil în epoca de efervescență a Renașterii. Ca secretar al Republicii Florența a acumulat o vastă experiență de viață socială și politică. A avut prilejul să cunoască mulți oameni politici și numeroși conducători de state ai vremii. Pe baza acestei experiențe și a acestei cunoașteri, cu discernământ și subtilitate analizate, observînd cu mare putere de investigație oamenii și fenomenele social-politice, Machiavelli a scris *Principele* și *Discursurile* privitoare la opera lui Tit Liviu. Opera lui este rezultatul unor meditații adînci și complexe asupra istoriei italiene și europene din veacul al XV-lea, și al XVI-lea, precum și al cunoașterii istoriei antice. Prin această operă, el a contribuit substanțial la cristalizarea ideologiei Renașterii, ca exponent al burgheziei florentine, clasă în ascensiune în acea epocă și, incontestabil, cu vederi novatoare, revoluționare.

Principele ni se înfățișează ca o lucrare de teorie politică, scrisă pentru contemporanii săi italieni, ca să le arate mijloacele necesare pentru înlăturarea îngrădirilor feudale, pentru înlesnirea dezvoltării burgheziei, pentru spargerea și distrugerea orînduirii feudale, prea strîmtă și tot mai anacronică, și pentru unificarea Italiei ca o monarhie absolută.

Pentru că opera lui reprezintă o analiză lucidă, curajoasă și lipsită de prejudecăți, pentru că este caracteristică Renașterii, bine este să folosim la lecțiile despre Renaștere și despre guvernarea statelor în acea vreme, cîteva extrase, succinte, expresive, însoțite de scurte comentarii.

Preocupîndu-se de modul cum se cuvine să conducă un principe, Machiavelli scrie: „...oricît de puternic ar fi cineva prin forța armelor lui, pentru a ocupa o țară el are totuși întotdeauna nevoie de ajutorul locuitorilor ei. Așa se explică de ce Ludovic XII, regele Franței, a ocupat ușor Milanul și tot atît de ușor l-a pierdut; iar pentru a i-l lua înapoi, au fost deajuns, prima oară, doar trupele lui Ludovic, deoarece locuitorii care îi deschisera porțile orașului, văzîndu-se înșelați în încrederea lor și în speranța de bine pe care și-o făcuseră, nu puteau îndura supărările pricinuite de principele cel nou”.

Susținând un principe italian, pe Cezar Borgia sau ducele Valentino, pe care-l vedea ca pe un virtual unificator al Italiei, fără scrupule și fără prejudecăți, Machiavelli scrie că Ludovic XII, cucerind Italia, a săvârșit „cinci greșeli: a nimicit pe cei mai puțin puternici, a întărit puterea în Italia a unui care era și înainte puternic, a adus aici un străin foarte puternic, nu a venit să se stabilească în teritoriile ocupate și nici n-a întemeiat colonii aici“.

Trebuie arătat la acest pasaj că e vorba de seniorii mărunți din Romagna, supuși de Cezar Borgia, de papa Alexandru VI Borgia și de Ferdinand Catolicul, regele Spaniei („un străin foarte puternic“).

Machiavelli teoretizează, astfel, principiul forței în exercițiul puterii politice: „Moise, Cyrus, Teseu și Romulus n-ar fi putut obține ca orînduirile și legile lor să fie ascultate un timp atît de îndelungat dacă n-ar fi dispus de arme; așa după cum i s-a întîmplat în vremurile noastre lui Girolamo Savonarola, care s-a prăbușit în timpul chiar al orînduirilor noi întemeiate de el, de îndată ce mulțimea a început să nu mai creadă în el, iar el însuși n-a știut în ce fel să impună fermitate acelor care îl crezuseră, și nici să-i facă să creadă pe cei care nu credeau“.

Sau, un exemplu din Italia contemporană lui Machiavelli: „Francesco Sforza, pentru că a avut armată, a devenit dintr-un om oarecare duce al Milanului; iar fiii lui, care au ocolit truda armelor, au ajuns să fie oameni oarecare, după ce fuseseră înainte duci“.

În capitoul „Despre principatul civil“, scria: „un principe trebuie să se bucure de prietenia poporului; altfel nu va găsi scăpare în împrejurările potrivnice“. Iar în „Discursuri“ adaugă: „Dar în ceea ce privește înțelepciunea și statornicia, spun că un popor este mai înțelept, mai statornic și mai cu multă judecată decît un principe. Și nu fără motiv glasul poporului este asemuit cu glasul lui Dumnezeu“.

Machiavelli socotește că: „Armatele mercenare și cele aliate sînt nefolositoare și primejdioase; iar dacă un principe își întemeiază puterea pe armatele mercenare, el nu va avea niciodată o situație stabilă și sigură, deoarece armatele de acest fel sînt lipsite de unitate între ele, sînt ambițioase, fără disciplină și necredincioase; ele sînt pline de vitejie cînd sînt între prieteni, și sînt lașe în fața dușmanului; nu au frică de Dumnezeu și nu-și țin cuvîntul față de oameni... Cauza tuturor acestor fapte este că ele nu merg la război decît pentru un singur lucru, pe care-l iubesc și care le face să lupte, și anume o mică leafă pe care o primesc, dar care nu este de ajuns pentru a le face să fie gata să moară pentru tine. Oamenii vor fi bucuroși să fie soldații tăi atîta timp cît nu porți război; dar de îndată ce războiul începe, vor sau să fugă sau să plece în altă parte“.

Acest pasaj poate fi folosit atunci cînd se tratează problema mercenariatului în istoria universală și în cea românească (ultima parte a domniei lui Mihai Viteazul sau seimenii lui Matei Basarab).

Mai mult decît atît, analizînd practica marilor cuceritori din istorie, Machiavelli conchide: „Principele care își poartă armatele pretutindeni și se îmbogățește din prăzi, din jafuri și din biruri, care pune mîna pe bunurile altuia, acela are nevoie să se arate darnic, altfel soldații nu l-ar urma. În

adevăr, „poți să dăruiești cu generozitate din ceea ce nu este al tău și nici al supușilor tăi, așa cum au făcut Cyrus, Cezar și Alexandru. Faptul de a risipi bunurile altora nu-ți micșorează faima, ci dimpotrivă, îți aduce mai multă glorie; singurul lucru care îți dăunează este acela de a cheltui din banii tăi“.

În cap. XVIII, „Cum trebuie să fie un principe“, Machiavelli observă: „...întrec un principe trebuie să știe să folosească bine mijloacele animalului, el va trebui să ia ca exemplu vulpea și leul, deoarece leul nu se apără de cursele care i se întind, iar vulpea nu se apără nici ea de lupi. Trebuie, așadar, să fii vulpe pentru ca să cunoști cursele și să fii leu, pentru ca să-i sperii pe lupi“.

Cu duritate, cu cinism chiar, după ce arată ce multe calități și virtuți se cuvine să aibă și să practice un principe, Machiavelli se exprimă totuși, realist, după ce observă practica vieții și a istoriei: „Un principe nu trebuie, deci, să aibă toate însușirile arătate mai sus, dar trebuie neapărat să pară că le are. Dimpotrivă, voi îndrăzni să spun că dacă le are și le folosește întotdeauna, ele îi sînt dăunătoare, dar dacă pare numai că le are, ele îi sînt folositoare“.

Stăruind asupra legăturii dintre principe și popor, scrie: „un principe nu trebuie să se teamă de conspiratori atunci cînd poporul îi este favorabil. Dar dacă poporul îi este dușman și-l urăște, el trebuie să se teamă de orice lucru și de orice om“.

Aceste scurte texte „machiavellice“ ne ajută să concretizăm gîndirea politică a Renașterii, să explicăm unele fenomene politice din veacurile XVI—XVIII, să observăm că toți despoții absoluți sau cei pe care-i numim „luminați“, au aplicat principiile lui Machiavelli, chiar atunci cînd, teoretic, le-au combătut, ca de exemplu Frederic II.

DUMITRU ALMAȘ